

2^ο ΚΕΔΑΣΥ Β΄ ΑΘΗΝΑΣ

«Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση»

Γώγου Μαίρη Εκπαιδευτικός Ε.Α.

Χατζηχριστοδούλου Ιωάννα Κοινωνική Λειτουργός

Προϊσταμένη 2ου ΚΕΣΥ Β΄ Αθήνας

Δρ. Μαριάννα Χατζοπούλου

«Σχολική Βία Και Εκφοβισμός» (Bullying) Θυματοποίηση (Victimization)

- ❑ Ως εκφοβισμό ή θυματοποίηση ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία ένας μαθητής εκτίθεται επανειλημμένα και για κάποιο χρονικό διάστημα σε αρνητικές πράξεις ενός ή περισσότερων που εκδηλώνονται ως μορφές επιθετικής συμπεριφοράς (Olweus, 1995)
- ❑ Ως σχολική βία ή βία στο σχολείο ορίζεται «η επιβολή της βούλησης ενός μέρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε κάποιο άλλο και πρόκληση ζημιάς ή βλάβης» Τριμερή Διάσκεψη της Ουτρέχτης 1997 (Αρτινοπούλου, 2001)
- ❑ Η συνεχής, επαναλαμβανόμενη κακοποίηση και έκθεση ενός ατόμου για μεγάλο χρονικό διάστημα σε επιθετικές συμπεριφορές ενός ή περισσότερων προσώπων με σκοπό να του επιβληθούν, να το τραυματίσουν ή να το ενοχλήσουν ή να το πονέσουν με οποιονδήποτε τρόπο (Olweus, 2009)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, που το φαινόμενο έχει αρχίσει να απασχολεί σημαντικά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άρχισε η συστηματική διερεύνηση του σχολικού εκφοβισμού, έχουν τεθεί πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί από τους ερευνητές.

Ο Greene (Griffin & Gross, 2004) αναφέρει ότι υπάρχουν πέντε χαρακτηριστικά του σχολικού εκφοβισμού στα οποία φαίνεται να συμφωνούν πολλοί ερευνητές:

- ❑ Ανισορροπία δύναμης ή εξουσίας
- ❑ Εκδήλωση του φαινομένου μέσα σε οικείες κοινωνικές ομάδες
- ❑ Εσκεμμένη αρνητική πράξη/ επιθετική συμπεριφορά
- ❑ Απρόκλητη επιθετική συμπεριφορά
- ❑ Επανάληψη

Τελευταία ερευνητικά δεδομένα διαφωνούν ως προς το στοιχείο της επανάληψης καθώς προκύπτει ότι και ένα μεμονωμένο περιστατικό εκφοβισμού μπορεί να προκαλέσει βλάβη-όπως στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, όπου το αναρτημένο υλικό μπορεί να είναι ορατό για μεγάλη χρονική περίοδο (Slonje & Smith, 2008· Slonje, et al., 2013).

Επομένως η έννοια της επανάληψης φαίνεται μικρότερης σημασίας. Από την άλλη τονίζεται ότι το φαινόμενο συνδέεται κυρίως με την προληπτική (στοχοκατεθυνώμενη και απρόκλητη) παρά με την αντιδραστική (ως απάντηση σε πρόκληση, που υποκινείται από θυμό) επιθετικότητα (Volk, et al., 2014).

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό που προέκυψε είναι η ομαδικότητα του φαινομένου, καθώς φαίνεται ότι δεν εμπλέκονται μόνο ο/οι μαθητής/ές που εκφοβίζουν και αυτός/οι που εκφοβίζονται, αλλά και όλοι εκείνοι που τυχαίνει να είναι παρόντες σε αυτά τα περιστατικά, δηλαδή στους παρατηρητές, αλλά και επιπλέον όσοι δεν είναι μεν παρόντες, γνωρίζουν όμως τι συμβαίνει ή μπορεί να υποψιάζονται. Επομένως στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού εμπλέκονται:

- ❖ Ο θύτης (ο μαθητής ή ομάδα μαθητών που ασκεί εκφοβισμό)
- ❖ Το θύμα (ο μαθητής που δέχεται εκφοβισμό).
- ❖ Τα παιδιά θεατές (παρατηρητές)
- ❖ Οι εκπαιδευτικοί ή άλλο προσωπικό της σχολικής μονάδας
- ❖ Οι γονείς.

Ο όρος σχολική βία και εκφοβισμός χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια κατάσταση κατά την οποία εκτελείται στοχευμένη και απρόκλητη βία και επιθετική συμπεριφορά με σκοπό την επιβολή, την καταδυνάστευση και την πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου σε συμμαθητές από συμμαθητές τους, στο πλαίσιο μιας διαπροσωπικής σχέσης που χαρακτηρίζεται από δυσαναλογία εξουσίας, εντός και εκτός σχολείου. Μέσα σε αυτήν την κατάσταση οι θύτες συχνά χαρακτηρίζονται ως «οι ισχυροί», οι οποίοι αισθάνονται ότι θα αντλήσουν μέσα από αυτές τους τις πράξεις κάποιο όφελος, όπως ευχαρίστηση, κύρος ή ακόμα και υλικές απολαβές, ενώ τα θύματα κατέχουν τη θέση του «αδύναμου» αποδέκτη των βίαιων αυτών επιθέσεων, μην μπορώντας να προστατέψουν με ουσιαστικό και ριζικό τρόπο τον εαυτό τους (Επιμορφωτικό υλικό για στελέχη εκπαίδευσης και εκπαιδευτικούς, 2015)

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

◎ Σωματικός :

- σωματική/φυσική χρήση βίας:
σπρωξίματα, κλωτσιές, δαγκωνιές, τρικλοποδιές,
χτυπήματα, τσιμπήματα, φτύσιμο
- κλέψιμο χρημάτων ή άλλων προσωπικών αντικειμένων με χρήση βίας
- καταστροφή υλικών αντικειμένων του θύματος
- υποβολή του ατόμου σε εξευτελιστικές πράξεις με χρήση σωματικής βίας
- απειλές με χρήση όπλου ή άλλου αντικειμένου

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

⊙ Λεκτικός:

- υβριστικές εκφράσεις, βωμολοχίες και χλευασμοί σε δημόσιο χώρο
- περιπαιχτικά σχόλια-πειράγματα για την εμφάνιση, το ντύσιμο ή/και τις πράξεις του άλλου
- παρατσούκλια, ή/και άλλου είδους κοροϊδευτικές και σαρκαστικές εκφράσεις
- αγενή ή/και ειρωνευτικά σχόλια
- διάδοση φημών (κουτσομπολιό)/δημόσια διαπόμπευση
- απειλές ή/και εκβιασμοί για δημοσίευση προσωπικών πληροφοριών/video/μηνυμάτων κ.α.

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

◉ Συναισθηματικός:

- συστηματική απόρριψη και με πρόθεση προσπάθεια απομόνωσης από την ομάδα συνομηλίκων
- πρόκληση φόβου, ντροπής και διάδοση ρατσιστικών σχολίων/φημών με αφορμή τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την ταυτότητα αναπηρίας, τη σεξουαλική ταυτότητα του θύματος

◉ Σεξουαλικός:

- υβριστικά σχόλια ή πειράγματα σεξουαλικού περιεχομένου,
- διάδοση σεξουαλικών υπονοουμένων/φημών – ρατσιστικά σχόλια ή δημοσιοποίηση περιπαιχτικών σεξουαλικών σκίτσων
- ανήθικες χειρονομίες, ανεπιθύμητα αγγίγματα
- σοβαρές σεξουαλικές επιθέσεις

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

◎ Ηλεκτρονικό bullying/cyberbullying:

- παρενόχληση ή/και βλάβη που προκαλείται διαμέσου των ηλεκτρονικών συσκευών ηλεκτρονικοί υπολογιστές, κινητά τηλέφωνα και εμφανίζεται συχνότερα σε ιστότοπους όπου συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός εφήβων (Patchin & Hinduja, 2010· Slonje, et al., 2013). Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η αποστολή υβριστικού ή απειλητικού υλικού, η δημοσίευση φωτογραφιών χωρίς συναίνεση, η διάδοση ανυπόστατων φημών μέσω e-mails, MMS και SMS
- ο αποκλεισμός ενός ατόμου από μια δικτυακή ομάδα ή επαναλαμβανόμενες κλήσεις στο κινητό του από άγνωστο νούμερο.
- ηλεκτρονικός εκφοβισμός είναι και η υποκλοπή στοιχείων λογαριασμού κάποιου και αποστολή μηνυμάτων σε άλλους χρήστες (Γάκη & Αντωνίου, 2014· Μέλλου & Αντωνίου, 2013).

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ- ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Σύγκρουση	Εκφοβισμός
Ισότιμα μέλη	Όχι ισότιμα μέλη/αδύναμος-δυνατός
Φιλική σχέση δύο ατόμων	μη φιλική σχέση
Τυχαίο περιστατικό	Επαναλαμβανόμενο περιστατικό
Δεν έχει συστηματικό και επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα	Με επαναλαμβανόμενο και συστηματικό χαρακτήρα
Όχι σημαντικές ψυχολογικές συνέπειες στο θύμα	Σοβαρές επιπτώσεις στη ψυχολογία του θύματος
Δεν είναι πράξη επιβολής δύναμης και εξουσίας	Πράξη επιβολής δύναμης, εξουσίας
Λήγει συνήθως με μεταμέλεια και ανάληψη ευθύνης (Γιοβαζολιάς, Κουρκούτας, & Μητσοπούλου, 2008)	Κατηγορίες προς το θύμα

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΘΥΤΩΝ

- μαθητές με φυσικές και σωματικές δυνάμεις
- εξωστρεφή, κοινωνικά, με αυτοπεποίθηση
- ενεργητικά, ίσως υπερδραστήρια, αυθόρμητα και παρορμητικά με τάση εκδήλωσης γενικευμένης οργής
- υιοθέτηση προτύπων επιθετικών συμπεριφορών, άτομα επιθετικά προς άλλους με συχνή εμπλοκή σε καυγάδες πάσης φύσεως, επιθετικά στην επίτευξη στόχων
- κυριαρχικά, επιβλητικά στην έκφραση της κοινωνικής τους θέσης
- εκφράζουν θετικές απόψεις και αντιλήψεις σχετικά με τη χρήση βίας
- επιρρεπή στην εκδήλωση αντικοινωνικών συμπεριφορών και στην παράβαση των κανόνων
- αντίληψη των προσωπικών «δυνάμεων» όπως και του πιθανώς «ευάλωτου» του «θύματος»

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΘΥΤΩΝ

- χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης και αισθήματος αλληλεγγύης,
- ψυχρότητα και αδιαφορία προς τα «θύματα»
- μειωμένοι ηθικοί ενδοιασμοί, δεν εκφράζουν ενοχές ή τύψεις
- μέσος ή χαμηλός βαθμός αυτοεκτίμησης
- παιδιά ετοιμόλογα, βρίσκουν δικαιολογίες για τις πράξεις τους
- δεν αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεων τους, ενοχοποιούν το παιδί-«θύμα» ή λένε ότι τους προκάλεσε
- παρουσιάζουν εύκολα νέα αντικείμενα και υπάρχοντα ως δικά τους και έχουν περισσότερα χρήματα από ό,τι αναμένεται
- τείνουν να έχουν χαμηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις
- Οικογενειακό υπόβαθρο: συναισθηματική απόρριψη, επιθετική συμπεριφορά μεταξύ των μελών της οικογένειας, πολύ αυστηρές ή βίαιες μέθοδοι πειθάρχησης και τιμωρίας

(Ασημόπουλος, Χατζηπέμου κ.ά 2008 & Γιαννακοπούλου, Διαρεμέ κ.ά 2010)

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥ ΘΥΤΕΣ

- ❖ νευρικότητα, άγχος, συμπτώματα κατάθλιψης
- ❖ απουσίες και σκασιαρχείο
- ❖ αυξημένες πιθανότητες εμπλοκής και σε άλλες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς (π.χ. κλοπές, βανδαλισμοί κ.λπ.)
- ❖ ακαδημαϊκές επιπτώσεις: μειωμένη ακαδημαϊκή επίδοση, μαθησιακές δυσκολίες, δυσκολία συγκέντρωσης και προσοχής, έλλειψη κινήτρων για μάθηση, σχολική αποτυχία
- ❖ διακοπή σχολικής φοίτησης (οικειοθελώς ή απομάκρυνση από τη διεύθυνση του σχολείου εξαιτίας της συμπεριφοράς του παιδιού)
- ❖ τάσεις φυγής από το σπίτι
- ❖ ισχυρή πιθανότητα μελλοντικής εμπλοκής σε παραβατικές πράξεις

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΘΥΜΑΤΩΝ

- ◉ μαθητές φυσικά ή και σωματικά πιο αδύναμοι
- ◉ χαμηλή αυτοεκτίμηση, ευαίσθητα, εσωστρεφή και μοναχικά, δεν έχουν πολλούς φίλους, λιγότερο δημοφιλή
- ◉ συνεσταλμένα, ήσυχα, υποχωρητικά φαίνονται δυστυχισμένα ή ανήσυχα
- ◉ εμφανές άγχος, νευρικότητα ή αίσθημα ανασφάλειας στις κοινωνικές τους συναλλαγές με άλλους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς ή και τους γονείς
- ◉ υπερασπίζονται με δυσκολία τον εαυτό τους και υιοθετούν μια παθητική στάση
- ◉ αδυναμία διαχείρισης επιθετικών συμπεριφορών, ενώ μπορεί να γίνουν επιθετικά για ασήμαντους λόγους
- ◉ ψυχοσωματικές ενδείξεις (π.χ. πονοκέφαλοι, δυσφορία, στομαχόπονοι, διαταραχές διατροφής, τραυλισμός, κλάμα κ.λπ.)

ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ - ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΘΥΜΑΤΩΝ

- ◉ ψυχοσωματικές ενδείξεις (π.χ. πονοκέφαλοι, δυσφορία, στομαχόπονοι, διαταραχές διατροφής, τραυλισμός, κλάμα κ.λπ.)
- ◉ στα διαλείμματα προτιμούν να κάθονται μόνα ή να βρίσκονται κοντά στους δασκάλους ή στην οπτική τους ακτίνα
- ◉ επιστρέφουν στο σπίτι με σκισμένα ρούχα, τραυματισμούς, μελανιές, ή κατεστραμμένα αντικείμενα και συχνά χάνουν προσωπικά αντικείμενα ή και χρήματα
- ◉ φοβούνται να χρησιμοποιήσουν το κινητό τηλέφωνο, το διαδίκτυο και το email ή και τρομάζουν κάθε φορά που λαμβάνουν μήνυμα
- ◉ ορισμένα «θύματα» θα εκφοβίζουν με τη σειρά τους άλλα παιδιά, ενώ άλλα θα μετατραπούν σε γελωτοποιούς της τάξης με σκοπό να γίνουν αποδεκτά
- ◉ αρνούνται να πάνε στο σχολείο, με τη δικαιολογία ότι είναι άρρωστα ή κάνουν σκασιαρχείο

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ

- ⊙ χτυπήματα, μώλωπες, στραμπουλήγματα, γρατζουνιές κ.λπ.
- ⊙ εμφάνιση ψυχοσωματικών προβλημάτων (π.χ. διαταραχές ύπνου, πονοκέφαλοι, στομαχόπονοι, διαταραχές διατροφής)
- ⊙ αρνητικά συναισθήματα γι' αυτό που βιώνουν όπως:
 - Ντροπή (όλοι τους θεωρούν δειλούς και αδύναμους)
 - Θυμός (προς τον εαυτό τους επειδή αδυνατούν να αντιδράσουν)
 - Ενοχή (φταίνει οι ίδιοι για τη βία που βιώνουν)
 - Φόβος (για επιπλέον κοροϊδία από συμμαθητές και για το ότι θα «απογοητεύσουν» τους γονείς τους)
- ⊙ δευτερογενής θυματοποίηση από τους συμμαθητές (υποτιμητικά σχόλια, κοροϊδία κ.α)
- ⊙ τάση εσωστρέφειας και απομόνωσης, μείωση κοινωνικών δεξιοτήτων, κοινωνικό άγχος
- ⊙ μείωση της αυτοεκτίμησης, συναισθηματική απόσυρση, ανασφάλεια, αίσθημα αβοήθητου, συμπτώματα κατάθλιψης

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ

- ❖ εμφάνιση σχολικής φοβίας, σχολική άρνηση, απουσίες και κοπάνες, αποθάρρυνση για συμμετοχή σε συλλογικές δραστηριότητες
- ❖ ακαδημαϊκές επιπτώσεις: μείωση ακαδημαϊκής επίδοσης, δυσκολία συγκέντρωσης και προσοχής, έλλειψη κινήτρων για μάθηση, μαθησιακές δυσκολίες, διακοπή σχολικής φοίτησης
- ❖ ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς:
 - φαινόμενο «ντόμινο» (το παιδί-«θύμα» αρχίζει να εκφοβίζει άλλα παιδιά σε μια προσπάθεια εκτόνωσης των αρνητικών συναισθημάτων και αυτο-ενδυνάμωσης)
 - επιθετική συμπεριφορά προς τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς εξαιτίας των αρνητικών συναισθημάτων που έχουν ως συνέπεια τα παιδιά να μη μαρτυρούν σε κανένα τη θυματοποίηση τους και να αποφεύγουν να ζητήσουν βοήθεια
- ❖ αυτοτραυματισμοί, σπανιότερα αυτοκτονία (συνήθως είναι το αποκορύφωμα πολλών παραγόντων)

ΟΜΑΔΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΩΝ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΩΝ

- ◉ Ακόλουθος-οι ή/και υποστηρικτές του θύτη
- ◉ Υποστηρικτές του θύματος
- ◉ Απλοί παρατηρητές
- Ενώ τα 2/3 των μαθητών παρευρίσκονται σε περιστατικά εκφοβισμού–βίας, ο αριθμός μαθητών που θα αντιδράσουν και θα προχωρήσουν σε πράξεις βοήθειας του θύματος ή αποτροπής του θύτη είναι μικρός (ABC Europe’s Antibullying Campaign, 2013· Μπελογιάννη, 2009). Η πλειοψηφία εμφανίζεται ως αδιάφορο κοινό, που όμως συναισθήματα φόβου, ενοχών, λύπης και άγχους είναι ιδιαίτερα συχνά ανάμεσα στους μαθητές και αντανακλώνται στην ατμόσφαιρα του σχολείου.
- Η ομάδα των παρατηρητών είναι σημαντική, καθώς η ύπαρξη της λειτουργεί ενισχυτικά στην εκδήλωση του φαινομένου, ενώ είναι και αυτή που θα γνωστοποιήσει τα περιστατικά. Μπορεί να γίνει επιπλέον σημαντική αν συμπεριληφθεί στο σχεδιασμό πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου, όπου μέσω της εμπλοκής όλων των επιμέρους ομάδων, η διαφοροποίηση της δυναμικής και της -ατμόσφαιρας του σχολείου είναι δυνατό να επιτευχθεί (Rigby, 2008)

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΥΝΘΕΤΟ & ΠΟΛΥΠΑΡΑΓΟΝΤΙΚΟ

Αλληλεπίδραση παραγόντων που σχετίζονται:

- ❑ Με το μαθητή σε επίπεδο βιολογικό-οργανικό, αναπτυξιακό, ιδιοσυγκρασιακό, ψυχοσυναισθηματικής εξέλιξης κ.ά
- ❑ Με το οικογενειακό περιβάλλον του σε επίπεδο δομής και λειτουργίας, σχέσεων ανάμεσα στα μέλη, κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών, κουλτούρα της οικογένειας συνολικά αλλά και ιδιαίτερα σε θέματα βίας (Νόβα-Καλτσούνη, 2005)
- ❑ Με το σχολικό περιβάλλον τόσο σε επίπεδο πολιτικής εκπαιδευτικού συστήματος (στόχοι, αναλυτικά προγράμματα, τρόποι επιβολής και μέσα πειθαρχίας) όσο και σε ότι σχετίζεται με το «μικροκλίμα» του σχολείου (δομή και λειτουργία, προσανατολισμένο στον ανταγωνισμό και στις επιδόσεις ή όχι, είδος σχέσεων ανάμεσα στα διάφορα εκπαιδευτικά μέρη κ.ά)
- ❑ Με συγκεκριμένες συνθήκες και προβλήματα του κοινωνικού γίνεσθαι (οικονομική κρίση, πολυπολιτισμικότητα και τρόποι διαχείρισης της, ΜΜΕ και πρότυπα που προβάλλουν)

ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

- ◉ 10-15% των μαθητών στην Ελλάδα πέφτουν θύματα εκφοβισμού με αναλογία εμπλοκής αγοριών σε σχέση με τα κορίτσια 3:1 (Sarouna, 2008)
- ◉ 1/10 παιδιά σχολικής ηλικίας έχουν εμπλακεί σε πράξεις εκφοβισμού με συστηματικότητα (Δεληγιάννη-Κουιμτζή κ.ά 2005. Ψάλτη & Κωνσταντίνου 2007)
- ◉ Η σωματική μορφή βίας είναι πιο συχνή στις μικρότερες ηλικίες, ενώ ο λεκτικός εκφοβισμός (διάδοση φημών), η σεξουαλική παρενόχληση και η συναισθηματική μορφή και κοινωνικός αποκλεισμός στις μεγαλύτερες. Η σωματική μορφή υιοθετείτε συχνότερα από τα αγόρια-θύτες, ενώ τα κορίτσια εκδηλώνουν περισσότερο τη λεκτική και διαπροσωπική μορφή (Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού, 2001. Boulton, & κ.ά, 2001. Smith et al.,2002)
- ◉ Υπολογίζεται ότι οι περίπου οι μισοί μαθητές-θύματα δεν αναφέρουν καθόλου το γεγονός, ενώ από τους υπόλοιπους οι αναφορές-μαρτυρίες είναι κυρίως σε φίλους και λιγότερο στους εκπαιδευτικούς ή στους γονείς (Ματσόπουλος,2009).

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ◉ Μόλις το 10% των άριστων μαθητών σε έρευνα παραδέχτηκε πως είχε συμμετάσχει σε περιστατικά βίας, ενώ για τους μαθητές με μέτρια σχολική επίδοση το ποσοστό εμπλοκής άγγιζε το 33%.
- ◉ Οι άριστοι μαθητές-θύματα αγγίζουν το 33,5% ενώ οι μαθητές με μέτρια και κάτω του μετρίου σχολική επίδοση, αγγίζουν το 22,7%. Αξιοπερίεργο είναι ότι περισσότεροι μαθητές από την Α' λυκείου (24,4%) έχουν συμμετάσχει σε περιστατικά βίας από ότι οι μαθητές της Β' λυκείου (23,3%) και της Γ' Λυκείου (22,9%).
- ◉ Αντίθετα, όσον αφορά τα θύματα, παρατηρήθηκε ότι η Γ' Λυκείου έχει τα περισσότερα θύματα (13,2%) και η Α' Λυκείου τα λιγότερα (10,5%) (Αρτινοπούλου, 2001).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

- ◉ Η εμπλοκή του εκπαιδευτικού στη μείωση εκδήλωσης τέτοιων περιστατικών και στην αύξηση πιθανοτήτων αναφοράς από μάρτυρες ή τα θύματα.
- ◉ Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τους μαθητές για τη μορφή του φαινομένου, ώστε να μάθουν να το αναγνωρίζουν και να το διακρίνουν από απλούς καβγάδες.
- ◉ Να ενθαρρύνει τη συστηματική αναφορά στον ίδιο ή στους γονείς τους την έκφραση συστηματικά βίαιων και σκόπιμων συμπεριφορών.
- ◉ Να αποπνέει σιγουριά, ασφάλεια, εμπιστοσύνη και άνευ όρων αποδοχή όλων των μαθητών (Ματσόπουλος, 2009)
- ◉ Να δημιουργεί συνθήκες στην τάξη που θα καλλιεργήσουν σχέσεις φιλικές μεταξύ όλων των μαθητών αλλά και ασφάλειας να αναπτύξουν τη μοναδικότητά τους.

ΡΟΛΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Ο εκπαιδευτικός, ως διευκολυντής γνώσης μπορεί μέσα από ένα ειδικά διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό, να εκπαιδεύσει σε δεξιότητες ενσυναίσθησης μέσα από βιωματικές ασκήσεις αυτοελέγχου, πειθαρχίας βασισμένες στη θεματολογία του μαθήματος.

ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

- ◉ Να λειτουργεί ως καθοδηγητής στην ανάπτυξη αμυντικών και διεκδικητικών δεξιοτήτων → τρόπους επίλυσης των διαφορών τους ή και τεχνικών απομάκρυνσης.
- ◉ Να προσπαθεί να τα εκπαιδεύει σε δεξιότητες διαπραγμάτευσης, ενσυναίσθησης και αναγνώρισης πιθανών κινδύνων, για αποφυγή εντάσεων και εκδήλωσης βίαιων συμπεριφορών (Γαλανάκη, 2010).
- ◉ Θετικά, θα μπορούσε να λειτουργήσει η φύλαξη ως αποδεικτικών στοιχείων, γραπτών απειλητικών μηνυμάτων από τα παιδιά-θύματα αλλά και η αποφυγή ανταπόδοσης αρνητικών σχολίων.

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

- ⊙ Μέσα από συχνές αναφορές του και βιωματικές ασκήσεις σε κοινωνικές δεξιότητες, ενισχύεται η ικανότητα των μαθητών του να :
 - αισθάνονται,
 - να σκέφτονται πριν ενεργήσουν
 - να αναγνωρίζουν και να ελέγχουν σημάδια θυμού στον εαυτό τους και στους άλλους
 - μαθαίνουν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να μη θίγονται οι άλλοι
 - να αναπτύσσουν τεχνικές διαχείρισης θυμού και ικανότητες λεκτικής έκφρασης των επιθυμιών και των απογοητεύσεών τους (Γαλανάκη, 2010).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- **Ενέργειες του εκπαιδευτικού για τη δημιουργία** συνθηκών μάθησης και συμπερίληψης → προσπάθειας επίλυσης καθημερινών προβληματικών καταστάσεων, παρέχοντας σε όλους τους μαθητές την ευκαιρία να προτείνουν πρωτότυπες λύσεις → κινητοποίηση και συμμετοχή → επιβραβεύοντάς → ανατροφοδότηση
- Οι μαθητές να εξασκούνται σε μεταγνωστικές στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων μέσω της επινόησης πρωτότυπων λύσεων σε σχολικά θέματα που προκύπτουν καθημερινά ή σκόπιμα επινοούνται από το δάσκαλο (Φλουρής, 2003)
- Αίσθημα εμπιστοσύνης και συναισθηματικής ασφάλειας για τους μαθητές-μάρτυρες περιπτώσεων σχολικού εκφοβισμού.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ◉ Εκπαίδευση σε δεξιότητες μέσα από τα σχολικά μαθήματα:
 - αντίληψης, έκφρασης, χειρισμού των συναισθημάτων, αυτοελέγχου, επικοινωνίας, διαδικασίας επίλυσης συγκρούσεων, διεκδικητικότητας, υπευθυνότητας, αυτογνωσίας και αυτοαποδοχής
- = **μέτρο πρόληψης** σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης για την αποφυγή προβλημάτων συμπεριφοράς και επιθετικότητας στα σχολεία.
- Η δημιουργία ενός κλίματος ασφάλειας στην τάξη και προϋποθέσεις για ύπαρξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών μέσα από ομαδοσυνεργατική διδασκαλία κ.α (Χατζηχρήστου, 2004).

ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ BULLYING

**Εκφοβισμός
με εκβιασμό**



Σωματικός



Έμμεσος ή κοινωνικός

Ρατσιστικός



Σεξουαλικός



Ευχαριστούμε για την προσοχή σας!

Ιωάννα Χατζηχριστοδούλου, Κοινωνική Λειτουργός

Μαίρη Γώγου, Ειδική Εκπαιδευτικός

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◉ ABC Europe's Antibullying Campaign (2013). Διαδραστικό Εκπαιδευτικό Εργαλείο για την αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού. Χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα από το EC Daphne III Programme – D.G. Justice. Αθήνα: Χαμόγελο του Παιδιού.
- ◉ Αρτινοπούλου, Β. (2001). Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- ◉ Ασημόπουλος, Χ., Χατζηπέμου, Θ., Σουμάκη, Ε., Διαρεμέ, Σ., Γιαννακοπούλου, Δ. και Τσιάντης, Ι. (2008): Το φαινόμενο του εκφοβισμού στο δημοτικό σχολείο: Απόψεις μαθητών, απόψεις εκπαιδευτικών. *Παιδί και Έφηβος*, 10(1): 97-110.
- ◉ Γιαννακοπούλου, Δ., Διαρεμέ, Σ., Σουμάκη, Ε., Χατζηπέμου, Θ., Ασημόπουλος, Χ. και Τσιάντης, Ι. (2010): Καταγραφή αναγκών και ευαισθητοποίηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην περιοχή της Αθήνας. *Ψυχολογία*, 17(2): 156-175
- ◉ Γάκη, Α. & Αντωνίου, Α.-Σ. (2014). Σύγχρονες μορφές διαδικτυακής παρενόχλησης σε παιδιά και εφήβους- Προτάσεις αντιμετώπισης του φαινομένου. Στα Πρακτικά του 4ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Επιστημών Εκπαίδευσης, 20-22 Ιουνίου. Αθήνα: ΕΚΠΑ, Τομέας Ειδικής Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας Π.Τ.Δ.Ε. & Κέντρο Μελέτης Ψυχοφυσιολογίας και Εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◉ Γαλανάκη, Ε. (2010). *Σχολικός εκφοβισμός: Πόσο αποτελεσματικές είναι οι παρεμβάσεις;* Πρακτικά Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.ΙΕ.ΠΕΚ), 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9, Μαΐου 2010
- ◉ Γιοβαζολιάς, Θ., Κουρκούτας, Η., & Μητσοπούλου, Ε. (2008). *Σχολικός Εκφοβισμός, Θυματοποίηση και Τύποι Διαπαιδαγώγησης του Πατέρα: Ψυχοπαιδαγωγικές και Συμβουλευτικές Παρεμβάσεις.* Στο Μ. Μαλικιώση & Α. Παπαστυλιανού (επιμ). *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στους Άντρες.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ◉ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (2005). *Ανδρικές και γυναικείες ταυτότητες, σχολική επιτυχία και επιλογές ζωής: Μια προσπάθεια ερμηνείας των διαφορών στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των δύο φύλων.* Στο Β. Δεληγιάννη Κουϊμτζή & Δ. Σακκά με τις Λ. Φρόση & Μ. Ηρακλείδου. *Μεγαλώνοντας ως αγόρι: μια διερεύνηση της ανάπτυξης της ανδρικής ταυτότητας στην εφηβική ηλικία.* Αθήνα: Δαρδανός-Τυπωθήτω.
- ◉ Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Ίδρυμα Θεμιστοκλή & Δημήτρη Τσάτσου, (2015) *Επιμορφωτικό Υλικό για Στελέχη Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικούς,* Αθήνα.
- ◉ Ματσόπουλος, Α. (2009). *Επιθετικότητα και βία στα σχολεία: στρατηγικές αντιμετώπισης,* *The Art of Crime,* 11. <http://old.law.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◉ Μέλλου, Ευ. & Αντωνίου, Α.-Σ. (2013). *Η επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και του ηλεκτρονικού εκφοβισμού στην ψυχική υγεία παιδιών και εφήβων*. Στα Πρακτικά του Συνεδρίου: Παιδική Ηλικία-Κοινωνιολογικές, Πολιτισμικές, Ιστορικές και Παιδαγωγικές Διαστάσεις, 11-14 Απριλίου (Επιμ. Χ. Μπαμπούνης, σελ. 1145–1151). Αθήνα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών
- Μπελογιάννη, Μ.Π. (2009). Δρομολογώντας το ασφαλές σχολείο, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 128 Α', 175–200.
- Νόβα – Καλτσούνη, Χ. (2005). *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Olweus, D. (2009). Εκφοβισμός και Βία στο Σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε (Επιστ. επιμ. Γ. Τσιάντης). Αθήνα: Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.).
- ◉ Πετρόπουλος, Ν. & Παπαστυλιανού, Α. (2001). *Μορφές επιθετικότητας, Βίας και Διαμαρτυρίας στο σχολείο (γενεσιουργοί παράγοντες και επιπτώσεις)*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Φλουρής, Γ. (2003). *Η αρχιτεκτονική της διδασκαλίας και η διαδικασία της μάθησης*. Αθήνα: εκδόσεις Γρηγόρης
- ◉ Χατζηχρήστου, Χ. (2004). *Εισαγωγή στη Σχολική ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◉ Ψάλτη, Α., & Κωνσταντίνου, Κ. (2007). Το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η επίδραση φύλου και εθνο-πολιτισμικής προέλευσης. *Ψυχολογία*, 14(4), 329-345
- ◉ Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research*, 14(3), 206-221.
- ◉ Sapouna, M. (2008). Bullying in Greek primary and secondary schools, *School Psychology International*, 29 (2), 199-213.
- ◉ Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 26-32.
- ◉ Slonje, R., Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147-154
- ◉ Smith, P.K. (2004). Bullying: Recent developments. *Child and Adolescent Mental Health*, Vol.9 (3), 98-103
- ◉ Olweus, D. (1994). "Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program." *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.
- ◉ Volk, A. A., Dane, A. V., & Marini, Z. A. (2014). What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review*, 34(4), 327-343